

FOLIUM CLASSICUM

Nro 85
10.1.2014

Tässä numerossa:

Puheenjohtajan tervehdys	Anneli Luhtala	3
Uutta kirjallisuutta	Toim. Katja Varakas	5
Tragedia esitykset Ateenan ulkopuolella 400- ja 300-luvulla eKr.	Vesa Vahtikari	6
Defining the art of grammar: Ancient per- ceptions of γραμματική and <i>grammatica</i>	Minna Seppänen	7
Augustus-näyttely	Katja Varakas	8
Syksyllä 2013 palkitut ylioppilaat		9
Kevään 2014 tapahtumia		10

FOLIUM CLASSICUM, Klassillis-filologisen yhdistyksen jäsenlehti, ilmestyy kaksi kertaa vuodessa lukukausien alussa niin painetussa muodossa kuin sähköisesti yhdistyksen kotisivuillakin. Päätoimittaja: dos. Anneli Luhtala; toimitussihteeri: FM Katja Varakas.

KLASSILLIS-FILOLOGINEN YHDISTYS (KFY) on tieteellinen seura, jonka tarkoitus on herättää ja ylläpitää harrastusta antiikin kulttuuria kohtaan, edistää sitä koskevaa tieteellistä tutkimusta ja olla yhdyssiteenä tämän alan tutkijoiden ja harrastajien kesken. Tätä varten yhdistys järjestää esitelmä- ja keskustelutilaisuuksia, harjoittaa julkaisutoimintaa ja edistää muillakin samanlaatuisilla tavoilla antiikin tutkimista tai tuntemista.

TOIMIHENKILÖT. Yhdistyksen puheenjohtajana toimii dos. Anneli Luhtala (anneli.luhtala@helsinki.fi), varapuheenjohtajana dos. Antero Tammisto (antero.tammisto@ide.inet.fi) ja sihteerinä / rahastonhoitajana FM Katja Varakas (katja.varakas@helsinki.fi). Lisäksi hallitukseen kuuluvat prof. Mika Kajava (mika.kajava@helsinki.fi) ja prof. Olli Salomies (olli.salomies@helsinki.fi). Yhdistyksen postiosoite on Maailman kulttuurien laitos, Klassillinen filologia, PL 24, 00014 Helsingin yliopisto.

YHDISTYKSEEN VOI LIITTYÄ maksamalla jäsenmaksun tilille Danske Bank 800014-70979064 (viite-numero 1009) ja lähettämällä osoitetietonsa sihteerille. Varsinainen jäsenmaksu on 25 euroa, opiskelijamaksu 5 euroa.

Yhdistyksen KOTISIVUT: www.helsinki.fi/hum/kla/kfy

Kannen kuva: Maaloulan kylä, Syyria 10.3.2011. Kuva Katja Varakas.

Puheenjohtajan tervehdys

Anneli Luhtala

Hyvästit viimeiselle suurelle levykaupalle Roomassa

Aloitin uuden vuoteni Roomassa ja vietin sateisen sunnuntaiaamupäivän erinomaisessa *Augustus*-näyttelyssä, josta enemmän toisaalla tässä lehdessä. Näyttelyn jälkeen ajattelin suunnata levykauppaan. Koska käyn Roomassa nykyisin harvakseltaan, olin varmuuden vuoksi tarkistanut internetistä, että *Ricordi Megastore* olisi vielä Via del Corsolla entisellä paikallaan ja se näyttikin olevan internetin mukaan. Turhaan sitä kuitenkin Corsolta etsin sateenvarjomeressä ja päädyin Largo Argentinan *Feltrinellin* musiikkiosastolle. Harmikseni moni muukin oli päättänyt viettää sateista lomapäiväänsä juuri siellä, kassajonot näyttivät lannistavilta, ja lisää turhaumia oli vielä edessä: kassalle päästyäni sain kuulla, että korttimaksut eivät tänään onnistu. Siis pankkiautomaatille ja uudelleen jonottamaan. Parempi ostaa levynsä internetistä tulee nopeasti mieleen.

Tekniikka on hyvä asia kun se toimii ja internet, kunhan tietää mitä etsiä eikä erehdy luulemaan siellä olevaa vanhentunutta tietoa ajankohtaiseksi. Löytyihän googlaamalla myös tieto Rooman viimeisen suuren levykaupan sulkemisesta, kun osasi sitä varta vasten etsiä. Nostalginen artikkeli *Addio a Ricordi Megastore* suri sitä, että liike toisensa jälkeen on joutunut luovuttamaan uusien ostotottumusten edessä, kuten levyjen netistä ostaminen ja sieltä ilmaiseksi musiikin lataaminen. Edellinen lähtijä oli *Messaggerie Musicali*, jota ei pelastanut muuttuminen loppuaikoinaan osaksi *Mondadori Multistorea*.

Artikkelista kävi lisäksi ilmi, että *Megastore*n sulkeminen vuoden 2012 keväällä olikin vain muodonmuutos: se avautuisi uudelleen *La Feltrinellin* nimellä ja uudella *Libreriabistrot* -konseptilla. *Megastore*n entisistä tiloista 30% olisi omistettu ravintolalle ja loput kirjoille ja levyille. Se olisi päivittäin auki klo 22:een ja sen jälkeen voisi oleskelua jatkaa 23:een saakka. Siis todellinen olo- ja ruokailuhuone sekä elämyskeskus, jossa voi nauttia aamiaisen, aperitiivin ja gourmet-ateriat, jotka edustavat Italian eri alueiden ruokaperinteitä. Aloin lämmitä ajatukselle (vaikka kahvilakin riittäisi minulle) ja samalla ihmettelin, miksi en ollut huomannut tuota Via del Corso 506:ssa olevaa kulttuurilaitosta. Päätin vilkaista paikkaa matkallani illalliselle, mutta tuossa osoitteessa ei näkynyt minikäänlaista avoimna olevaa liikettä eikä edes *La Feltrinellin* logoa; sen sijaan näkyvissä oli kuin olikin punaisella *Libreriabistrotin* iskulause: *RED (read, eat, dream)*. Samalla viereisen rappukäytävän ovi avautui, ja tiedustelin kirjakauppaa ulostulevalta asukkaalta. Vastaus: ”Oli. Ei ole enää.” Siis taas minulla oli vanhentuneet tiedot. Ystävällinen herrasmies muistutti minua lähellä olevasta Via del Babuinin *Feltrinellistä*, ja illallisen jälkeen päätin kaartaa hotellille sen kautta, jos vaikka hieno *Libreriabistrot* musiikkiosastoinen olisikin siirtynyt sinne. Päinvastoin. Tiedote liikkeen ovessa kiittää asiakkaitaan 50 vuoden ajalta todeten, että tämä *Feltrinellin* ensimmäinen liike on suljettu 31.12.2013: ajat ovat muuttuneet eikä heille ole enää tilaa sillä alueella.

Hotellille palattuani halusin selvittää, löytyykö netistä tietoa *Librieriabistrotin* sulkemisesta. Ensimmäinen googlen tarjoama sivu tietää vain sen olemassaolosta. On värikästä tarinaa sen avajaisista 5.7.2012, arvosteluja sen gourmetravintolasta ynnä ylistyksiä uudesta konseptista. Seuraavalta sivulta löydän La Repubblica uutisen kirjakaupan viereisen rakennuksen sortumisesta 16.10.2013, joka turmeli myös bistron tilat: *Esplode pilastro alla Feltrinelli. Evacuato palazzo in Via del Corso*. Tästä kai voi päätellä, että onnettomuuden seurauksena *Librieriabistrotin* tarina on tällä kertaa päättynyt, mutta olisihan

Colosseum, Rooma. Wikimedia Commons.

liikkeen sulkemisesta odottanut hiukan parempaakin dokumentaatiota.

Rooman keskustassa ei siis ole enää suurta levykauppaa. Mutta kirjastot, museot ja monumentit onneksi ovat entisillään ja aurinkoista säätä on riittänyt muille matkani päiville.

Kaikkea hyvää vuodelle 2014!

Viktor Emanuel II muistomerkki, Rooma. Wikimedia Commons.

Uutta kirjallisuutta

Koonnut Katja Varakas

Alkuperäistekstien suomennoksia

Franciscus Assisilainen: *Kutsu köyhyyden. Kootut kirjoitukset.* Suom. Seppo A. Teinonen, Kirjapaja 2014.

Quintus Horatius Flaccus: *Odae Horatianae: Horatiuksen oodit.* Suom. Teivas Oksala ja Erkki Palmén, Artipictura 2013.

Quintilianus: *Pubujan kasvatus, Osa 1.* Suom. Aulikki Vuola, Faros-kustannus 12/2013.

Tietokirjallisuutta

Reza Aslan: *Kapinallinen, Jeesus nasaretilaisen aika ja elämä,* Gummerus 3/2014.

Outi Hakola, Satu Kivistö ja Virpi Mäkinen (toim.): *Kuoleman kulttuurit Suomessa,* Gaudeamus 3/2014.

Philip Matyszak: *Gladiaattori - roomalaisen taistelijan käsikirja.* Suom. Pekka Tuomisto, Moreeni 2014.

Romaanit ja jännitys

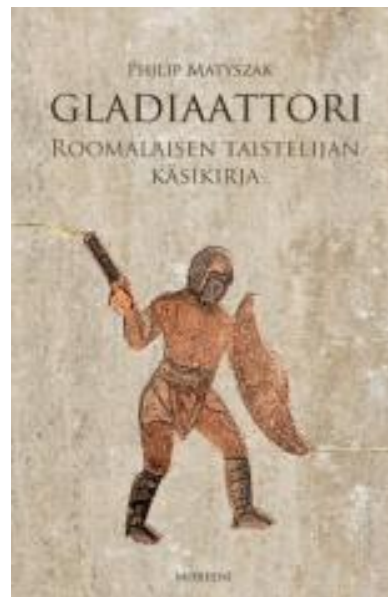
Asko Sahlberg: *Herodes,* WSOY 2013.

Merja Tuominen-Gialitaki: *Koko kylän pidot, elämänmenoa kreetalaisittain,* Kirjapaja 2014

Vera Vala: *Kosto ikuisessa kaupungissa,* Gummerus 5/2014.

Suomalaistutkijoiden kansainvälisiä monografioita

Mika Kajava (eds.): *Studies in ancient oracles and divination.* Roma: Institutum Romanum Finlandiae 2013.

Mahdollisista puutteista tai tulossa olevista kirjoista pyydetään ilmoittamaan Foliun Classicumin toimitussihteerille Katja Varakalle (katja.varakas@helsinki.fi).

Tragediaesitykset Ateenan ulkopuolella 400- ja 300-luvuilla eKr.

Vesa Vabtikari

Tiedämme, että Aiskhylos esitytti tragedian-
sa *Aitnan naiset* ja *Persialaiset* Sisiliassa ja että
Euripides esitti *Arkhelaoksen* Makedoniassa.
Meillä on myös todisteita teatteritoiminnasta
22 Attikan demoksesta ja lisäksi tiedämme
arkeologisten, piirtokirjoitus- ja kirjallisten
lähteiden perusteella, että Manner-
Kreikassa, Kreikan saarilla, Vähässä-
Aasiassa, Etelä-Italiassa ja Sisiliassa on ollut
noin sata teatteria jo ennen vuotta 300 eKr.

Emme kuitenkaan tiedä tarkasti 1) mitä
tragedioita esitettiin Ateenan ulkopuolella,
2) koska tragediaesitysten leviäminen Ateenan
ulkopuolelle laajemmassa mittakaavassa
alkoi, 3) missä kaupungeissa ja minkälaisissa
tilaisuuksissa tragedioita esitettiin ja 4) kuinka
tragediaesitysten käytännön järjestelyt
hoidettiin.

Kaikki eri lähderyhmät (asiakirja- ja
kirjalliset lähteet, vaasit, tragediatekstit, in-
tertekstuaalinen aineisto, ja teatteriraken-
nukset) käydään läpi luvussa 2 ja kaikki tie-
detyt Ateenan ulkopuoliset teatteriesitykset
400 ja 300-luvuilla eKr. käsitellään luvussa 3.
Luvussa 4 käsitellään 22 tragediaa, joita erit-
tään todennäköisesti esitettiin Ateenan ulko-
puolella ja luvussa 5 esitetään johtopäätök-
set.

Kaikki olennaiset tragedioihin liittyvät
vaasit on koottu liite I:een ja kaikki käsitel-
tävät tragediat yhdessä tärkeimpien lähteiden
kanssa on koottu liite II:een. Liitteessä
III käsitellään lyhyesti 35 tragediaa, joita to-
dennäköisesti tai ainakin mahdollisesti esi-
tettiin Ateenan ulkopuolella.

Teatteriesitykset näyttäisivät levinneen ensin
Attikan eri deemoksiin ja sitten Etelä-
Italiaan ja Makedoniaan. Tragediaesityksiä
oli 300-luvulla eKr. todennäköisesti ainakin
Syrakusassa, Taraksessa, Herakleassa, Thu-
rioissa ja Liparissa sekä ainakin yhdeksässä
Attikan deemoksessa sekä Feraissa, Dionis-
sa/Aigaissa, Tyroksessa ja Abderassa. Teat-
teri alkoi levitä Ateenan ulkopuolelle noin
400 eKr. ja vuoteen 350 eKr. mennessä tra-
gedioita esitettiin kaikkialla kreikkalaisalueil-
la. Troijan sotaan perustuvat tragediat olivat
suosittuja myös Ateenan ulkopuolella 300-
luvulla eKr.

Mekbane on mahdollisesti ollut käytös-
sä yli puolessa Ateenan ulkopuolella esite-
tyistä näytelmistä. Näyttelijät tekivät monista
eri syistä muutoksia näytelmien teksteihin,
kun niitä esitettiin uusintoina. Yksi syy meil-
le kokonaisina säilyneiden näytelmien säily-
miseen on, että säilyneitä näytelmiä esitettiin
läpi 300- ja 200-lukujen eKr. Euripides on
ylivoimaisesti suosituin tragediakirjailija
klassillisen ajan jälkeen. Yli puolet tässä tut-
kimuksessa käsitellyistä näytelmistä on hän-
nen kirjoittamiaan.

*Vesa Vabtikarin väitös on perjantaina
24.1.2014 klo 12. Helsingin Yliopiston
pääarakennus (Unioninkatu 34), aud. XII.*

Defining the art of grammar: Ancient perceptions of γραμματική and *grammatica*

Minna Seppänen

Klassillisen filologian alaan kuuluva tutkimukseni 'Defining the art of grammar: Ancient perceptions of γραμματική and *grammatica*' käsittelee antiikin kielen- ja kirjallisuudentutkimuksen eli grammatiikan alan määritelmiä. Lähteinäni ovat kreikan- ja latinan-kieliset tekstit, jotka sijoittuvat 300-luvun eKr. alusta 200-luvulle jKr. Väitöskirjassa käsittelen säilyneitä määritelmiä sekä muita sellaisia luonnehdintoja, joissa kuvaillaan, mitä eri osa-alueita grammatiikalla on ja mitä ovat sen funktiot ja päämäärät ja miten nämä saavutetaan.

Tutkimuksessani tarkastelen, millaista on grammatiikkaa koskeva epistemologinen keskustelu ja mistä se on lähtöisin – missä määrin se kumpuaa itse oppialan tarpeista ja käytännön harjoittamisesta, missä määrin sitä ohjaavat muiden oppialojen tarpeet ja niissä vallitsevat trendit sekä niistä saadut vaikutteet, ja kuinka paljon vaikuttavat poolemiset ja sisäiseen kilpailuun perustuvat seikat.

Tarkastelen myös itse määrittelyn tekniikkaa, joka on peräisin dialektiikasta: kuinka hyvin grammatikot näyttävät hallitsevan määrittelyn teoriaa ja käytäntöä, ja mitä saadaan selville grammatikkojen filosofisesta orientaatiosta määritelmiä tarkastelemalla. Väitöskirjaa ovat ohjanneet dos. Anneli Luhtala (HY) ja FT Jaana Vaahtera (TY).

Minna Seppäsen väitös on perjantaina 7.3.2014 klo 12. Turun yliopistossa Quantumin auditorissa.

Augustus-näyttely

Katja Varakas

Roomassa avautui 18. lokakuuta Scuderie del Quirinalessa Augustus-näyttely, joka esittelee mm. veistosten, reliefien, maalausten ja esineiden avulla Augustuksen ajan (63 eKr.– 14 jKr.) taidetta ja aikakauden henkistä ilmapiiriä. Näyttely on rakennettu siten, että kävijä siirtyessään näyttelytilasta toiseen ikään kuin astuu aina syvemmälle Augustuksen ajan taiteen ja kuvaohjelmien syövereihin. Klassikko tunnistaa nopeasti esineistön joukosta luonnollista kokoa suuremmat marmoriveistokset Prima Portan (Vatikaanin museot) sekä Via Labicanan Augustuksen (Museo Nazionale Romano, Rooma) ja pronssisen Augustuksen ratsastajaveistoksen (Kansallinen arkeologinen museo, Ateena). Monet näyttelyvieraista pysähtyvät myös tarkastelemaan eri ikäkausia esittäviä Augustuksen ja keisariperheen jäsenten muotokuvia, vertaillen realistiseen roomalaiseen muotokuvatraditioon tukeutuen heidän ulkonäköään ja yhdennäköisyyttään.

Prima Portan Augustus, Vatikaanin museot.

Veistosten lisäksi näyttelysaleihin on tuotu suuria reliefejä. Augustuksen kauden taiteessa suosittiin jo hellenistiseltä aikakaudelta traditioksi muodostunutta luonnonilmiöiden kuvaamista. Alkuperäiset kolme Grimani-reliefiä kuvaavatkin herkästi aiheitaan: uuhi ja kaksi karitsaa sekä leijona- ja villisikaemo pentueineen (Wienin taidehistoriallinen museo ja Palestrinan Kansallinen arkeologinen museo). Augustuksen rauhanajan tuottamaa runsautta ja hedelmällisyyttä voi tarkastella myös niin ikään alkuperäisessä Ara Paciksen Tellusta kuvaavassa reliefissä (Louvre, Pariisi). Näyttelyyn onkin kerätty ansiokkaasti keskeistä Augustuksen ajan esineistöä maailman eri museoista.

Leijonaemo, Grimani-reliefi.
Wienin taidehistoriallinen museo.

Luotoaiheet ja kasviornamentiikka innoittivat myös taitavia käsityöläisiä Boscorealen hopeaesineistön koristelussa (Louvre, Pariisi). Hentoja kasviaiheita mm. rosetteja ja akantin lehtiä esiintyy lisäksi näyttelyn lasiesineistössä sekä käyttökeramiikassa.

Näyttelyarkkitehtuuri puolestaan kertoo hienovaraisesti Augustuksen ajan taiteelle tyypilliset teemat ja kuvaohjelmat. Augus-

tuksen ajan arkkitehtuuri ja veistokset olivat ensisijaisesti tarkoitettu suurille massoille. Maalaustaide puolestaan kuului jo kohtuullisen rajatulle kohderyhmälle. Koruesineet kuten suositut sinettisormukset ja kameet olivat taas hyvin yksityisiä. Sanotaankin, että Augustuksen ajan ylellisyysesineet olivat aikakauden taiteellista runoutta parhaimmillaan.

Käsityötaidonnäyte on myös kaksivärisestä sardonyksistä leikattu kamee (Wienin taidehistoriallinen museo), jonka yleisaihe on alaston heros. Keskushahmon kontraposto muistuttaa Prima Portan Augustusta. Hahmo on tunnistettu nuoreksi Octavianukseksi sydämenmuotoisista kasvoista, suuresta nenästä ja suipoista huulista, sekä luiseville kasvoille kääntyvistä hiuksista. Jalkojen juuressa oikealla on kotka ja vasemalla taas sotavanki sekä tropaion. Yksi merkittävä kamee joukosta kuitenkin puuttuu, Gemma Augustea (Wienin taidehistoriallinen museo).

Näyttely on upea kokonaisuus ja se onnistuu valottamaan Augustuksen ihanteita ja saavutuksia. Se onkin ensimmäinen Augustusnäyttely Roomassa sitten vuoden 1937. Näyttely myös haastaa vieraansa vertailemaan keskenään esineellisen ja kirjallisen lähdeaineiston antamaa kuvaa Augustuksesta. Se on avoinna 9.2.2014 saakka.

Augustus, Blacas-kamee.
British Museum.

Syksyllä 2013 palkitut ylioppilaat

Latinan laajemman oppimäärän *laudatur*

Tuulia Katariina Ylhäinen

Tampereen klassillinen lukio

Latinan lyhyen oppimäärän *laudatur*

Saara Anna Helena Hukka
Maija Vilhelmiina Terho

Helsingin normaalilyseo
Tampereen klassillinen lukio

Latinan lyhyen oppimäärän *eximia cum laude approbatur*

Kristiina Iida Inkeri Laine

Tiirismaan lukio

KEVÄÄN 2014 TAPAHTUMIA

Väitökset

Pe 24.1 klo 12 (HY, aud. XII) **Vesa Vahtikari:** *Tragedy Performances in the Late Fifth and Fourth Centuries B.C.* Vastaväittäjä: prof. Taplin (Oxford).

Pe 7.3. klo 12 (Turun yliopisto, Quantum auditorio) **Minna Seppänen:** *Defining the art of grammar: Ancient perceptions of γραμματική and grammatical.* Vastaväittäjä. dos. Martti Leiwo (HY).

Muita tilaisuuksia

To 23.1. klo 16.00 Prof. **Oliver Taplin:** *Tragedy: slices from the banquet of Homer? or a rival restaurant?* Klassillisen filologian seminaarihuone, Metsätalo A-siipi 2. krs. (käynti 3. kerroksen kautta), Helsinki.

30.-31.1. HCAS symposium *Emperor and the Divine –Rome and Its Influence.* Seminar Room 136, Helsinki Collegium for Advanced Studies, Fabianinkatu 24, Helsinki. Symposiumi on maksuton ja avoin yleisölle. Ennakkoilmoittautuminen on välttämätön: <http://www.helsinki.fi/collegium/events/emperor-and-the-divine/index.html>

To 6.2. klo 17.00–19.00 **Studia Generalia:** *Eurooppa, juuret.* Prof. Miska Luoto: Jääkauden jälkeen ja Prof. Mikael Fortelius: Eurooppalaisen ihmisen alkuperä. Tilaisuuden puheenjohtaja: Prof. Kimmo Kontula. Porthania, luentosali PI (Unioninkatu 3) Helsinki.

To 20.2. klo 18.15 Villa Lanten ystävät ry:n vuosikokous. Kokouksen jälkeen FM **Pia Mustonen** esitelmöi aiheesta *Keisarinna Domitia Longinan julkinen kuva ja sen uskonnollinen rooli Flaviusten dynastiassa.* Helsingin yliopiston päärakennus, aud. XII (Unioninkatu 34).

Ke 20.3. klo 18.15 Dosentti **Marja-Leena Hänninen:** *Undistaja ja säilyttäjä - keisari Augustus ja roomalainen uskonto.* Villa Lanten ystävien esitelmätilaisuus. Helsingin yliopiston päärakennus, auditorio XII (Unioninkatu 34), Helsinki.

Ke 9.4. klo 17.00 **Mare Nostrum.** Suomen Välimeren tiedeinstituuttien ystäväyhdistykset järjestävät vuosittain esitelmäillan. Tänä vuonna vetovuorossa on Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry ja illan teemana on sananvapaus. Tieteiden talo, sali 104 (Kirkkokatu 6), Helsinki.

6.-8.2015 järjestetään Tampereella Passages from Antiquity to the Middle Ages VI: *ON THE ROAD TRAVELS, PILGRIMAGES AND SOCIAL INTERACTION.* Lisätietoja: passages@uta.fi.

KFY:n kokoukset

Ti **4.2.** klo 18 KFY:n vuosikokouksen yhteydessä prof. **Jaakko Hämeen-Anttila** (HY): *Arabit kreikkalaisen kulttuurin perillisinä*. Paikka ilmoitetaan myöhemmin.

Ti **1.4.** klo 18 Dr. **Marion Meyer** (Wien): *The gigantomachy and the competition for Attica: New myths and new images in Athens*. Paikka ilmoitetaan myöhemmin.